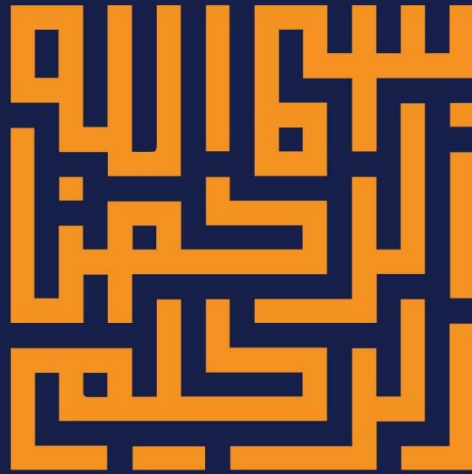

عنوان جلسه:

بازآفرینی سرمایه اجتماعی در سایه جنگ سوم

مِتَد

(مرکز توسعه دانش مسئله محوری)

www.Mtod.ir

طرحی از جلسه: در پانزدهمین جلسه، ابعاد و زوایای عمیق فرصت‌های ناشی از جنگ تحمیلی سوم، به‌ویژه در عرصه عمومی و میدان خیابان، مورد بحث و بررسی قرار گرفت. برخلاف فرضیه‌های بدبینانه‌ای که بر فرسایش اجتماعی در بستر جنگ رمضان دلالت داشتند، این جلسه بر این فرض استوار است که این نبرد به بازنمایی اقتدارآفرین **هویت ملی** و تعالی چشمگیر **تاب‌آوری اجتماعی** انجامیده است. ظهور پدیده نوظهور و چندساحتی **مواکب شبانه** با کارکردهای متکثر آموزشی، فراغتی، فرهنگی، سلامت‌محور و معنوی به عنوان مظهر بارز خیر جمعی و خیر سیاسی، به همراه نقش‌آفرینی حماسه‌ساز **زنان** در کسوت ارکان بنیادین نهاد خانواده، از دستاوردهای سترگ این دوران به شمار می‌رود. در نهایت، با تاکید بر ضرورت اجتناب از دوقطبی‌سازی‌های کاذب و بهره‌گیری بهینه از ظرفیت‌های هنری و جغرافیایی در راستای انسجام ملی، از جامعه‌نخبگانی و پژوهشگران علوم اجتماعی دعوت می‌شود تا با اتخاذ نگاهی علمی و نشانه‌شناختی، ارزش‌ها و هنجارهای متولدشده در این حماسه میدانی را **تئوریزه** کرده و برای دوران پساجنگ **شبکه‌سازی** نمایند.

مقدمه: حماسه خیابان و جنگ تحمیلی سوم

وقوع جنگ تحمیلی سوم در اسفند ماه سال ۱۴۰۴، علی‌رغم تمامی چالش‌ها، معضلات و خساراتی که بر پیکره کشور وارد ساخت، به موازات آن بستر مناسبی برای ظهور فرصت‌های مغتنم فراهم آورد که تبیین و واکاوی آن‌ها از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. میدان خیابان در کنار دو ضلع دیگر یعنی میدان کارزار و میدان دیپلماسی، اضلاع مثلی را تشکیل می‌دهند که حاوی پیام‌ها، دلالت‌ها و کارکردهای آشکار و پنهانی است و می‌بایست با دقت مورد تحلیل قرار گیرد.

بازنمایی هویت ملی و افزایش سرمایه اجتماعی در جنگ رمضان

نخستین و بنیادین‌ترین پرسش مطرح‌شده این است که آیا پدیده جنگ رمضان ماهیتی **هویت‌زدا** دارد یا **هویت‌ساز**؟ برآیند تحولات گویای آن است که جنگ رمضان موجب شد تا **هویت ملی** در ابعاد گوناگون اجتماعی، فرهنگی، تاریخی، سیاسی و سایر حوزه‌ها جلوه‌ای نوظهور و پرشکوه یابد. به عنوان نمونه، در بُعد فرهنگی، تجلی نمادهای ملی نظیر پرچم در دستان اقشار مختلف جامعه اعم از کودکان، نوجوانان، جوانان و بزرگسالان که با پای پیاده در سطح معابر حضور می‌یابند، نشانه بارزی از پررنگ‌تر شدن این نمادها نسبت به دوره‌های پیشین است.

سرودها، اشعار حماسی و ملی و اعتماد عمیق بدنه اجتماع به ساختار حاکمیت، همگی گواه این حقیقتند که برخلاف فرضیه‌پردازی برخی جریان‌های پیرامون بروز فرسایش اجتماعی، میزان **سرمایه اجتماعی** کشور نه تنها دچار تنزل نگشته، بلکه در بستر این جنگ تحمیلی ابعاد افزون‌تری به خود گرفته است. بنابراین، پدیده جنگ رمضان بازنمایی نوین و قدرتمندی از هویت ملی را در ساحت‌های گوناگون به منصه ظهور رسانید.

پدیده موکب‌داری: ظهور خیر اجتماعی و سیاسی

یکی از پدیده‌های شگرف و بدیع در جنگ رمضان، ظهور و گسترش چشمگیر مواکب شبانه است. برخلاف تصور قالبی که ذهن را صرفاً متوجه مواکب پیاده‌روی اربعین می‌سازد، مشاهدات میدانی در شهرهای مختلف کشور نشان می‌دهد که زنجیره‌ای از

مواکب از مبدأ تا مقصد در طول مسیرهای چندکیلومتری برپا شده‌اند که کارکرد آن‌ها محدود به خدمات‌رسانی صرف نبوده، بلکه در حوزه‌های آموزش‌محور، فرهنگ‌محور، فراغت‌محور و دین‌محور فعالیت می‌کنند.

این پدیده مفهوم سنتی خیر دینی را به سطوح فراگیرتری تحت عناوین خیر اجتماعی و خیر سیاسی ارتقا داده است. تجمعات شبانه، حضور متراکم و پرشور توده‌های مردمی و ارائه خدمات سلامت‌محور و متنوع، ظرفیت بی‌بدیلی را خلق کرده است. در شرایطی که تهاجم فرهنگی غرب با تمام قوا درصدد تسخیر اذهان نسل جوان است، حضور اعجاب‌انگیز و پیوسته مردم از اذان مغرب تا پاسی از شب و طی بیش از هشتاد شب مستمر در کف میدان، سرمایه اجتماعی را دوچندان کرده و به تبع آن، تاب‌آوری اجتماعی، انسجام عمومی و وحدت ملی را به شکل چشمگیری تقویت نموده است.

حضور پررنگ و نقش محوری زنان در تجمعات

حضور چشمگیر و تعیین‌کننده زنان در عرصه تحولات این دوران، از دیگر نقاط عطف قابل توجه است. برخلاف تصورات سنتی پیشین مبنی بر محدودیت مشارکت اجتماعی زنان، مشاهدات میدانی و اسناد تصویری گویای نقش‌آفرینی مؤثر این قشر در تجمعات شبانه است. زن در جایگاه رفیع مادری و همسری، به عنوان ستون اصلی و مدیر نهاد خانواده ایفای نقش می‌کند. حضور مادران به همراه نوزادان و کودکان خردسال در این تجمعات، بستر سترگی برای جامعه‌پذیری و انتقال ارزش‌ها به نسل‌های آینده فراهم می‌سازد.

بررسی مستندات میدانی و رجزهای حماسی زنان در میادین خیابانی، و حتی حمل تسلیحات در برخی مناطق نظیر آنچه در پژوهش‌های میدانی شهرستان بروجرد رصد شد، به روشنی نشان می‌دهد که در صورت بروز هرگونه تعدی و تجاوز دشمن به مرزهای بوم و خاک کشور، نه تنها مردان، بلکه زنان، کودکان و نوجوانان نیز با اراده‌ای پولادین آماده جان‌فشانی در راه آرمان‌های ملی هستند.

فرصت‌سازی از بحران، لزوم تقویت وحدت ملی و پرهیز از دوقطبی‌سازی

جنگ تحمیلی سوم رویدادی غیرارادی، تحمیلی و ناخواسته بود، اما عبور خردمندان از چالش‌ها مستلزم بهره‌گیری از فرصت‌های نهفته در دل این بحران‌هاست. حضور پرشور نسل نوجوان و جوان در ساختار مواکب، خط بطلانی بر فرضیات باطل پیرامون دین‌ستیزی یا فاصله گرفتن جوانان از نظام کشید و اثبات کرد که نسل امروز با تمام وجود پاسدار ارزش‌هاست. بازنمایی هویت ملی و نقش‌آفرینی بانوان نیز از دیگر فرصت‌های گران‌سنگ این دوران است.

تجمعات شبانه نباید صرفاً به سر دادن شعار محدود شود، بلکه باید به تریبونی فراگیر برای انعکاس مطالبات به حق مردم تبدیل گردد. در این راستا، پرهیز از دوقطبی‌سازی‌های کاذب، به تصویر کشیدن عینی وحدت ملی، و واگذاری تریبون به تمامی اقشار، صنوف، بازاریان، دانشگاهیان، دانش‌آموزان و ورزشکاران و هنرمندان امری حیاتی است تا همزمان با خونخواهی رهبر شهید و شهدای والا مقام وطن، حداکثر بهره‌برداری از این فرصت‌های تاریخی صورت پذیرد.

ابعاد و ساحت‌های گوناگون مواکب شبانه

پدیده مواکب شبانه در بستر تجمعات مردمی، دارای ابعاد متکثری است که در قالب ساحت‌های زیر جلوه‌گر می‌شود:

- **ساحت آموزش محور:** معلمان جهادی و بسیجی با استقرار در مواکب ویژه، به برگزاری کلاس‌های رفع اشکال و پیگیری تکالیف درسی دانش‌آموزان می‌پردازند؛ امری که اثبات می‌کند فرآیند آموزش محدود به فضای فیزیکی مدرسه نبوده و در کف خیابان نیز با قدرت جریان دارد؛ رویکردی که در شهرهایی نظیر بروجرد و نیریز فارس به وضوح مشاهده شد.
 - **ساحت فراغت محور:** طراحی بازی‌ها و تفریحات سالم با مضامین گفتمان انقلاب اسلامی، استکبارستیزی و ظلم‌ستیزی برای کودکان؛ به عنوان نمونه، مواجهه نمادین کودکان در بروجرد با آدمک‌های ترامپ و نتانیاهو و وارد کردن ضربات مشت به آن‌ها، هیمنه پوشالی نظام سلطه را درهم شکسته و مفاهیم مقاومت را به صورت غیرمستقیم در جان کودکان نهادینه می‌سازد.
 - **ساحت فرهنگ محور:** تمرکز بر ارتقای معرفت، بصیرت و آگاهی‌های عمومی در حوزه‌های دینی، مشاوره‌ای و تحکیم بنیان خانواده؛ مواکب مربوط به این حوزه از پرمخاطب‌ترین و شلوغ‌ترین پایگاه‌های مردمی محسوب می‌شوند.
 - **ساحت خدمات محور:** ارائه خدمات معیشتی، توزیع چای، شربت و تغذیه بر پایه **خودیاری‌های مردمی**؛ این حوزه تجلی‌گر خیر جمعی و سازماندهی کمک‌های مردمی برای آسیب‌دیدگان جنگ است.
 - **ساحت دین محور:** خلق فضایی معنوی و مشابه پیاده‌روی اربعین (با حفظ ماهیت مستقل آن)؛ تلاوت قرآن کریم توسط بانوان در طول مسیر، اقامه نماز استغاثه، قرائت دعای فرج و جاری شدن اشک شوق و مناجات، فضایی از آرامش معنوی را ایجاد کرده که در تخلیه هیجانات روحی و ترویج معنویات در سطح جامعه اثربخشی بی‌نظیری دارد.
 - **ساحت سلامت محور:** حضور افتخاری کادر درمان، پزشکان، پرستاران، نیروهای جهادی هلال احمر و مراکز بهداشتی در مواکب برای ارائه خدمات رایگان درمانی، مشاوره‌های پزشکی و روان‌شناختی، و ترویج طب سنتی؛ امری که از بار مالی هزینه‌های درمانی مردم کاسته و ارزش اجتماعی بالایی خلق می‌کند.
- این ظرفیت‌های عظیم مردمی که برخاسته از دل اراده عمومی و غیردولتی (گروه‌های همسال، هیئات و حلقه‌های دوستانه) است، پتانسیل عظیمی برای **شبکه‌سازی و کادرسازی** در دوران پساجنگ به شمار می‌رود تا ارزش‌ها و هنجارهای تولیدشده به فراموشی سپرده نشوند.

بازنمایی هویت تاریخی و جغرافیایی در بستر هنر و تجمعات

تقویت و بازنمایی هویت ملی در این تجمعات، بستر مناسبی را برای صیانت از وحدت عمومی فراتر از کلیشه‌های جناحی فراهم کرده است. سرایش اشعار حماسی و همه‌پسند نظیر «تو رستم این تهمت‌نی»، ضمن پیوند زدن نسل امروز با تاریخ کهن، اسطوره‌ها و قهرمانان این مرز و بوم، با استقبال گسترده آحاد جامعه و حفظ شدن توسط کودکان مواجه شده است که قدرت نفوذ هنر را نمایان می‌سازد.

از سوی دیگر، طرح موضوعات راهبردی نظیر اقتدار نیروهای مسلح در بستن **تنگه هرمز** و عوارض مترتب بر آن، بسیاری از نوجوانان و جوانان را با گنجینه‌های جغرافیایی پنهان کشور آشنا ساخت؛ به گونه‌ای که اذعان برخی افراد به عدم آگاهی پیشین

از موقعیت استراتژیک تنگه هرمز، رسالت خطیر نخبگان و سیاست‌گذاران را در بازخوانی ابعاد جغرافیایی و تاریخی هویت ملی دوچندان نمود.

ضرورت واکاوی علمی و نشانه‌شناسی تصاویر توسط پژوهشگران

بازنشر گسترده تصاویر و مستندات تصویری تجمعات مردمی، از جمله حضور کودکان خردسال با لباس‌های نظامی و تسلیحات نمادین، فراتر از بازتاب رسانه‌ای صرف، حاوی لایه‌های عمیق نشانه‌شناختی است. این پدیده‌ها نیازمند **واکاوی علمی**، تحلیل رمزگان و بررسی دقیق از منظر **نشانه‌شناسی اجتماعی** توسط پژوهشگران و جامعه‌شناسان است. استخراج این داده‌ها نشان می‌دهد که جنگ تحمیلی سوم، در بستر تمامی خسارات جبران‌ناپذیر خود، بستر بی‌بدیلی برای **بازتولید سرمایه اجتماعی** و تحکیم بنیان‌های اقتدار ملی فراهم آورده است که توجه علمی و آکادمیک به آن ضرورتی انکارناپذیر است.

مِتود

مرکز توسعه دانش مسئله محوری

    Mtood_ir

۰ ۲ ۱ ۹ ۱ ۰ ۹ ۳ ۴ ۲ ۴

۰ ۹ ۰ ۱ ۲ ۱ ۵ ۳ ۹ ۵ ۷

تهران، میدان ولیعصر، بلوار کشاورز، خیابان شوریده
تقاطع خیابان شوریده و پرویز، ساختمان سبحان، پلاک ۵، واحد ۳